

EKOLOGINIŲ ŪKININKŲ ŪKIŲ ATSPARUMAS LIETUVOJE: IŠŠŪKIAI IR GALIMYBĖS

Jurgita Zaleckienė, Neringa Raudienė
 Vytauto Didžiojo universitetas Žemės ūkio akademija
jurgita.zaleckiene@vdu.lt, neringa.raudiene@stud.vdu.lt

IVADAS

Aktualumas. Ūkininko ūkis yra atvira socialinė, ekonominė bei gamtinė sistema, kuriai tenka ypatingas vaidmuo visuomenės ir aplinkos sąveikoje (Darnhofer, 2010). Ilgą laiką taikytos politinės priemonės leido ūkininkaujantiems užtikrinti tam tikrą veiklos vystymo sąlygų stabilumą. Bet liberalėjant verslo sąlygoms, gebėjimas prisitaikyti prie kintančių sąlygų ir vykdyti strateginius pokyčius ūkiuose, labiau priklauso ne nuo institucinių ar politinių sprendimų, bet nuo pačių ūkininkų pasirengimo, požiūrio, patirties. Veiklos sąlygų kitimas sietinas ne tik su politiniais ar ekonominiais instrumentais, bet taip pat ir su naujų technologijų vystymu bei diegimu, aštrėjančiais klimato kaitos iššūkiais, pandemijomis, karais, teritorijų urbanizavimu, visuomenės bei politiniu spaudimu dėl mažesnio neigiamo žemės ūkio verslo poveikio gamtinei aplinkai, kaimo vietovių dykėjimu bei kt. Dėl visų šių veiksnių ir sąlygų ūkininkų ūkiai tapo labiau pažeidžiami.

Tyrimo problema: kas mažina ir kaip užtikrinti ekologinių ūkininkų ūkių atsparumą Lietuvoje?

Tikslas - identifikuoti ekologinių ūkininkų ūkių vystymo iššūkius, pateikti rekomendacijas dėl jų atsparumo stiprinimo.

Tyrimo metodika. Tiriamųjų indikatorių išskyrimui naudoti mokslinės literatūros analizės ir apibendrinimo metodai. Empiriniams tyrimams atlikti naudoti antrinių informacijos šaltinių ir focus grupės interviu metodai. Produktų kainų lyginamoji analizė buvo atlikta remiantis portaluose www.kaimasinasumus.lt ir www.ekomarket.lt skelbiamomis kainomis. Focus grupėje dalyvavo 9 ekologinių ūkininkų ūkių atstovai ir 1 ekologinių žemės ūkio ir maisto produktų supirkėjas – ugdymo įstaigos, turinčios auksinį Ekologiško maisto gaminimo sertifikata, atstovas. Tyrimo regionas - Lietuva. Statistinė informacija apima 2019-2022 m. laikotarpį.

Teorinės prielaidos

Mokslininkai (Perin ir kt., 2020, Bruce ir kt., 2021, Walker ir kt., 2004) atsparumą sieja su gebėjimu absorbuoti trikdžius ir persitvarkyti, išlaikant tą pačią struktūrą, funkcijas bei tapatumą. Iš principo, atsparumas iliustruoja ūkininkų gebėjimą susidoroti su sunkumais (Meuwissen ir kt., 2019; Perin ir kt., 2020), didesnis gebėjimas susidoroti su iššūkiais rodo didesnį verslo įmonių atsparumą (Bruce ir kt., 2021).

Mokslininkai akcentuoja sudėtingumą identifikuoti konkrečius veiksnius, kurie apibrėžia organizacijos atsparumą, nes kiekvienos organizacijos, nepriklausomai nuo to, kurioje ekonomiškos šakoje veikia, ar situacijos atveju jie bus skirtingi.

Ūkininko ūkis dažnai yra mažos, vienos šeimos verslo organizacijos. Tyrimais (Matekonienė, Kozlovskaja, Kuliešis, 2011; Hansson, Oskarson, Öhlmér, 2010) nustatyta, kad ūkininkų ūkiuose, kuriuose apsiribojama šeimos darbo ištekliais, sprendimus dažniausiai priima ir įgyvendina tie patys asmenys.

Ūkininkų ūkių vystymasis suformavo ūkininkų elgseną. Viena vertus, ūkininkų siekis išlaikyti tinkamą pusiausvyrą tarp pokyčių ir pastovumo užtikrina ūkininko ūkio atsparumą. Kita vertus, pokyčių nebuvimas lemia, kad prarandami gebėjimai juos valdyti bei prisitaikyti prie kintančios aplinkos sąlygų.

Rizikų valdymas

Išorinių ir vidinių rizikų valdymas, atsakomųjų krizės planų vystymas, verslo tęstinumo ir atkūrimo planų vystymas.

Lankstumas

Įmonės autonomiškumo (priklausomybės nuo kitų organizacijų mažinimas) skatinimas, veiklų, verslo partnerių, išteklių įvairinimas.

Prieiga prie išteklių

Sisteminė išteklių analizė, svarbiausių išteklių identifikavimas, gebėjimas persikirstyti turimus išteklius, išteklių pertekliaus ir jų efektyvumo derinimas.

Adaptivumas

Greitas sprendimų priėmimas, nuolatinis žinių ir procesų atnaujinimas, pokyčių kultūros vystymas.

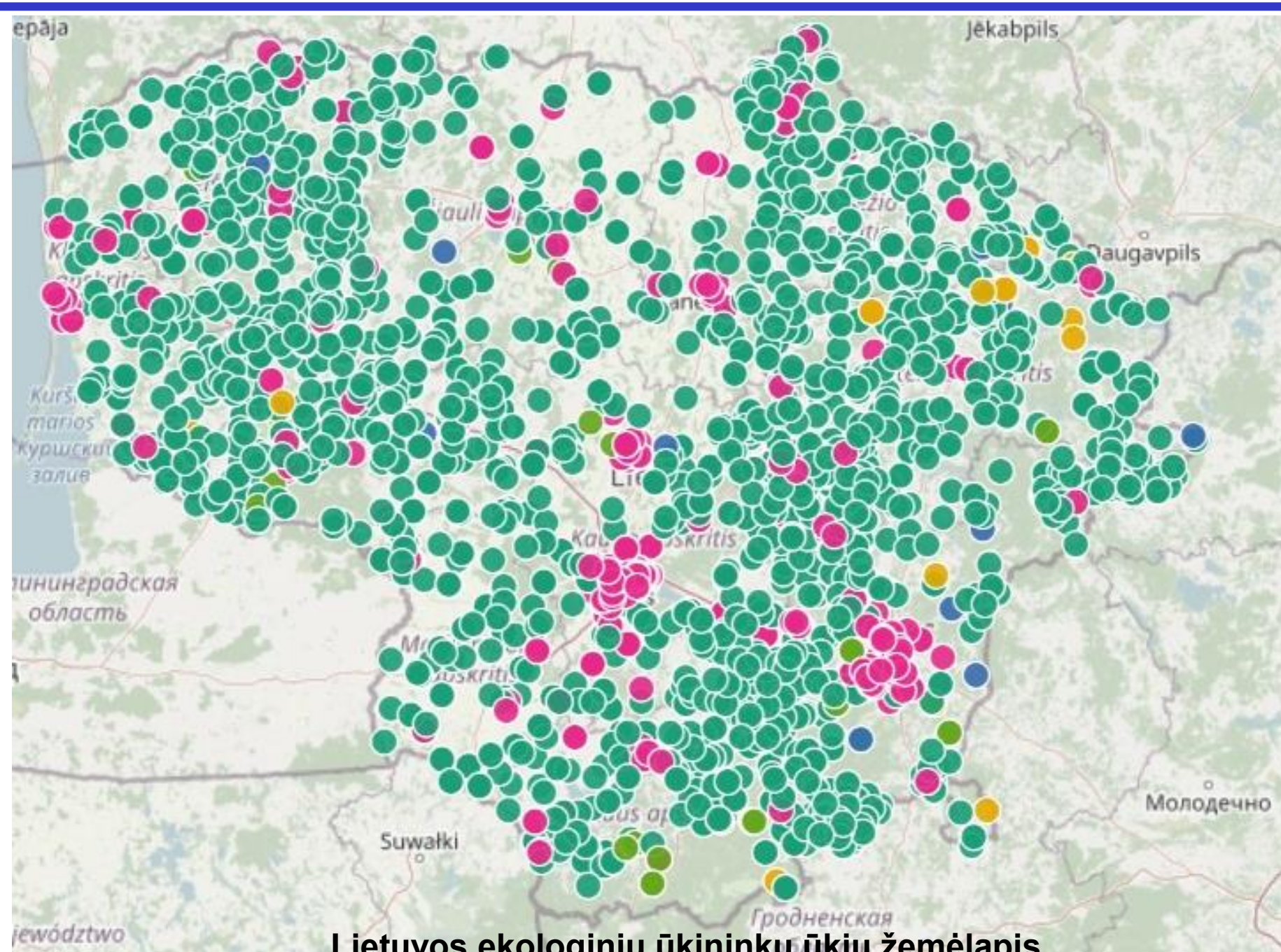
Įmonių atsparumą lemiantys veiksniai ir jų įgyvendinimas praktikoje
 Šaltinis: sudaryta pagal U. Schäffer (2020)

Tyrimo rezultatai

Sertifikuotų ekologinių ūkininkų ūkių skaičius Lietuvoje nėra sparčiai augantis, 2019 m. jų buvo 2387, o 2022 m. skaičius išaugo iki 2645. Nežymiai didėjo ir sertifikuotas ekologiškos produkcijos gamybos plotas, kuris 2022 m. buvo 234,03 tūkst. ha. (Lietuvos aplinka, žemės ūkis..., 2022).

Iššūkiai, su kuriais susiduria ekologiniai ūkininkų ūkiai Lietuvoje:

- ūkininkaujant ekologiškai žemės ūkio augalų derlingumas sumažėja perpus. 2020 m. vasarinių kviečių vidutinis derlingumas ekologiniuose ūkiuose buvo 2,46 t/ha, kmynų – 0,27 t/ha, braškių – 2,3 t/ha. Vidutinis ne ekologiniuose ūkininkų ūkiuose šių augalų derlingumas siekė atitinkamai 3,95 t/ha, 0,46 t/ha, 3,43 t/ha;
- ekologinio ūkininkavimo technologiją įgyvendinti yra sudėtingiau, nes keliama specifiniai reikalavimai, todėl sunkiau susidoroti su augalų kenkėjais, ligomis, pasėlių piktžolėtumu;
- darbo jėgos trūkumas. Sudėtinga rasti ir pasisamdyti ne tik kvalifikuotų, bet ir nekvalifikuotų darbuotojų;
- Lietuvoje auginamas gana platus ekologinių žemės ūkio ir maisto produktų asortimentas, bet kai kurių produktų, pvz., uogų, daržovių, užauginami labai maži kiekiai, pavyzdžiui, pvz., 2020 m. braškių buvo užauginta 17,91 t, raudonųjų serbentų – 5,59 t, šilauogių – 27,7 t, svogūnų – 114,5 t., česnakų – 20,7 t. Dėl to dažnai ūkininkai susiduria su produkcijos realizavimo problemomis, nes negalėdami užtikrinti nuolatinio tiekimo ir pakankamo produkcijos kiekio, jie dažnai yra nepatrauklūs, nepatikimi tiekėjai;
- Lietuvoje registruoti vos 3 ekologinius ūkininkų ūkius vienijantys kooperatyvai, kuriems priklauso 157 ūkininkų ūkiai;
- ekologiškai užauginti žaliavą kainuoja brangiau, todėl ir ekologiški maisto produktai – brangesni. Vartotojai jį perka atsakingiau ir mažesniais kiekiais. Palyginamoji kainų analizė rodo, kad, pvz., 1 l ekologiško pieno kainuoja vidutiniškai 2 kartus brangiau, kiaušiniai (10 vnt.) – 1,4 karto, varškės sūris (1 kg) – 1,5 karto, bulvės (1 kg) – 2,4 karto brangiau.
- prekybos vietose, tiek viešojoje reklamoje galima matyti labai daug skirtingų apibūdinimų, pvz., „ekologiškas“, „natūralus“, „bio- produktas“, „Nacionalinės kokybės produktas“, „sveikatai palankus maistas“ ir kt., kas ne tik neretai klaidina vartotoją, bet kelia dar didesnę sumaištį, siekiant suprasti, kuo tie produktai vieni nuo kitų skiriasi?

Lietuvos ekologinių ūkininkų ūkių žemėlapis

Šaltinis: <https://www.ekoagros.lt/atnaujintas-interaktyvus-ekologiniu-ukiu-zemelapis>

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

- Įmonių atsparumas siejamas su jų gebėjimais susidoroti su iššūkiais, išlaikant tą pačią struktūrą, funkcijas ir tapatumą.
- Ekologinių ūkininkų ūkių atsparumą mažina ne vienas, o keletas tiek vidinės, tiek išorinės aplinkos veiksnių, susijusių tarpusavyje priežastiniais pasekmiais ryšiais. Nuolatinis ūkininkų mokymasis, rizikų valdymo sprendimų tobulinimas, vartotojų švietimas, bendradarbiavimo sprendimų paieška bei kt. leistų užtikrinti didesnį ekologinių ūkininkų ūkių atsparumą kintančiomis verslo aplinkos sąlygomis. Šių sprendimų įgyvendinimas turėtų būti aktualus ne tik ūkininkams, bet ir kitiems suinteresuotiesiems.
- Tolesni ir gilesni tyrimai šioje srityje leistų numatyti konkretesnes, didesnį pritaikomumą turinčias priemones.